

עמר נקא

פירוש על רש"י לתורה

עיצוב: זהבה גרליץ

מאת

ר' עובדיה מברטנורא

הערך רבי עובדיה מברטנורא באנציקלופדיה יהודית דעת:
<http://www.daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=1629>

ברטנורא לחומש דברים

21..... פרק יט	2..... פרשת דברים
22..... פרק כ	2..... פרק א
23 ..... פרשת כי תצא	5..... פרק ב
23..... פרק כא	6..... פרשת ואתחנן
24..... פרק כב	6..... פרק ג
27..... פרק כג	7..... פרק ד
28..... פרק כד	8..... פרק ה
28..... פרק כה	8..... פרק ו
29 ..... פרשת כי תבוא	9..... פרק ז
29..... פרק כו	9..... פרשת עקב
30..... פרק כז	10..... פרק ח
30..... פרק כח	11..... פרק ט
31..... פרק כט	12..... פרק י
32 ..... פרשת ניצבים	12..... פרק יא
33..... פרק ל	14..... פרשת ראה
33 ..... פרשת וילך	14..... פרק יב
33..... פרק לא	16..... פרק יג
34 ..... פרשת האזינו	17..... פרק יד
34..... פרק לב	18..... פרק טו
37 ..... פרשת וזאת הברכה	18..... פרק טז
37..... פרק לג	19..... פרשת שופטים
	20..... פרק יז
	21..... פרק יח

פרשת דברים

כבודי ומרים ראשי,
היה עמי בספר חמישי,
והלבש את עבדך עזרה,
בחדושי משנה תורה.

פרק א

פרק א, א אלה הדברים,

לפי שהן דברי תוכחות וכו' סתם את הדברים והזכיר ברמז מפני כבודן של
ישראל.

שהרי במקומות הרבה קנטרם בדברים מפורסמים כמו ממרים הייתם, ובחורב הקצפתם
וכו', ולא חשש לכבודן של ישראל ומאי שנא הכא יותר משאר מקומות, ויש לומר שבשביל
שהוא ראש הספר לא פרסם הדברים שלא לפתוח הספר בגנותן של ישראל וכמו שכתב
רש"י בפרש' פסח שני בפרשת בהעלותך ולמה לא פתח בזו מפני שהוא גנותן של ישראל
אף כאן מפני פתיחת הספר כן.

וחצרות,

מחלוקתו של קרח, דבר אחר: היה לכם ללמוד וכו'

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר שהפ' הראשון אינו נראה מפני מחלוקתו של קרח לא
חטאו בו כל ישראל כמו בשאר עונות שמזכיר בכאן, לכך פי' דבר אחר היה לכם ללמוד
וכו' ולכך פירש לעיל תופל ולבן קודם שיפרש פארן הקודם לו בפסוק כדי לסמוך מעשה
פארן למעשה חצרות ואליבא דפירו' השני דקאמר היה לכם ללמוד וכו' וכדכתב רש"י
בראש פרשת שלח לך בטעם סמיכת הפרשיות ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר. וקשה
דהא פי' לעיל בפרשת קרח שכבר זה בידם סרחון רביעי ואם איתמר דבחצרות מחלוקתו
של קרח הנה היה קודם מעשה המרגלים ויש לומר שמי ששנה את זו לא שנה את זו
וכדכתיבנא לעיל בפר' קרח.

פרק א, ד

סיחון אשר יושב בחשבון,

אלו לא היה סיחון וכו' עד על אחת כמה וכמה שהמדינה קשה והמלך קשה.

פי' לאו למימרא שלכד העיר בעוד המלך שרוי בתוכה שהרי פי' לעיל בסדר חקת שהקב"ה נתן בלבו לצאת לחוץ, אלא הכי קאמר שלכדו המלך והמדינה דהא זה בלא זה היו חזקים וכדקאמר הכא והתם אילו היה חשבון מלאה יתושין וכו'.

פרק א, ה

באר את התורה,

בשבעים לשון פירשה להם.

קשה מנא לו, ויש לומר מדכתיב הכא באר וכתביב התם באר הטיב מה להלן בשבעים לשון אף כאן בשבעים לשון, והתם נפקא לן מנוטריקון דהיטב ה' ה"י הי"ט היט"ב שעולה בגימטריה שבעים הכי איתמר בגמרא דסוטה.

פרק א, טז

ואצוה את שופטיכם,

אמרתי להם הוו מתונים בדין וכו'.

קשה שהרי פי' אין צו אלא לשון זרוז ולמה פי' בכאן לשון המתנה שהוא ממש בהפך. ויש לומר שאף כאן נופל לשון זרוז שמתוך ההמתנה יזדרזו להיות נושאים ונותנים בו כדכתב רש"י בכאן אלא הוו נושאים ונותנים בו.

ובין גרו,

זה בעל דינו וכו' דבר אחר אפי' על עסקי דירה וכו'

קשה מאי דבר אחר. ויש לומר דלפי פי' ראשון הל"ל אוגרו באלף מלשון: **אוגר בקיץ**, לכך פי' דבר אחר לשון דירה כמו: **גור בארץ**, שאינו נופל בו אלף.

פרק א, יז

לא תכירו פנים במשפט,

זה הממונה להושיב הדיינים וכו'

פי' דאין לפרשו אזהרה לדיין שלא יכיר פנים לבעלי הדינים שהרי כתיב בפר' שופטים **לא תטה משפט ולא תכיר פנים**, לכך פירש רש"י כן בכאן.

כקטן כגדול תשמעון,

שיהא חביב עליך דין של פרוטה וכו' דבר אחר שלא תאמר עני הוא זה וכו'

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר שלפי שכתוב כקטן כגדול דמשמע הקטן כגדול והגדול כקטן שכפל הכפ"ן מורה כן להקיש זה לזה וזה לזה, ולפי פי' ראשון הקטן כגדול משכחת לה אבל הגדול כקטן לא משכחת ליה, לכך פי' דבר אחר שלא תאמר עני הוא וגם לא תאמ' היאך אני פוגם כבודו של עשיר וכו', דהיינו הגדול כקטן והקטן כגדול. ויש נוסחאות שכתוב בהן דבר אחר ב' פעמים וכו' שמחלקין שלא תאמר עני הוא ושלא תאמר עשיר הוא לשני פירושין וטעות הוא בידן.

לא תגורו,

לא תיראו דבר אחר לא תכניס דבריך .

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר משום דלא כתב לא תיראו בהדיא נראה שסובל פי' שני.

פרק א, יח

את כל הדברים,

אלו י' דברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות.

פי' דאין לפרש שצוום אז בכל המצות דלא משתעי בנתינת התורה עכשיו לכך נראה דקאי אדלעיל בענין דינין והיינו עשרה דברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות ואלו הן: א. דיני ממונות בשלשה דיני נפשות בעשרים ושלושה. ב. דיני ממונות מתחילין מהגדול דיני נפשות מן הצד. ג. דיני ממונות מטין ע"פ דיין אחד בין לזכות בין לחובה דיני נפשות ע"פ אחד לזכות וע"פ שנים לחובה. ד. דיני ממונות פותחין בין לזכות בין לחובה דיני נפשות פותחין לזכות ואין פותחין לחובה. ה. דיני ממונות גומרין בו ביום בין לזכות בין לחובה דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום של אחריו לחובה. ו. דיני ממונות הכל מלמדין זכות וחובה כלומר בין הדיינין בין התלמידים שלפניהם דיני נפשות הכל מלמדין זכות ואין הכל מלמדין חובה אלא הדיינין בלבד. ז. דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה דיני נפשות מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה חוץ מן המסית. ח. דיני ממונות דנין ביום וגומרים בין ביום בין בלילה דיני נפשות דנין ביום וגומרים ביום. ט. דיני ממונות הדיין מלמד זכות חוזר ומלמד חובה והמלמד חובה חוזר ומלמד זכות, דיני נפשות המלמד חובה חוזר ומלמד זכות אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה. י. דיני ממונות הכל כשרים לדון בהם, דיני נפשות אין דנין בהן אלא כהנים לוויים וישראלים המיוחסין המשיאין לכהונה ורובן מפיק להו מקראי בגמרא דסנהדרין.

פרק א, כד

וירגלו אותה,

מלמד שהלכו ד' אומנין שתי וערב.

קשה שהרי למעלה בפרשת שלח לך כתב שהלכו בגבוליה בארך וברוחב כמין ג"ם צורת גימל יונית ותו לא והנה דבריו סותרין זה את זה, וצ"ע.

פרק א, מה ולא שמע בקולכם,

כביכול עשיתם מדת רחמיו כאלו הוא אכזרי.
פי' לפי שכתוב ה' שהוא מדת רחמים לכך דייק הכי רש"י.

פרק ב

פרק ב, כה תחת כל השמים,

לפי שעמדה לו חמה וכו'.

בגמרא דתעניות נחלקו מהיכן למדנו דבר זה דאיכא דאמר דיליף ליה מלשון תחת כל השמים שנודע הדבר תחת כל השמים כדפי' רש"י, ואית דיליף ליה מגזירה שוה דאחל אחל דכתיב הכא: **היום הזה אחל תת פחדך** וכתיב התם גבי יהושע: **היום הזה אחל גדלך**, ואית דיליף מגזירה שוה דתת תת כתיב הכא **אחל תת** וכתיב התם: **ביום תת ה' את האמורי**.

פרק ב, כו ממדבר קדמות,

מן התורה לעולם דבר אחר ממך למדתי וכו'.

פי' לפי שלא מצינו מקום ששמו מדבר קדמות, לכך נראה דלדרשה הוא דאתא וקשה מאי דבר אחר, ויש לומר שלפי פירוש הראשון אין טעם למלת ממדבר לכך פי' דבר אחר ששלחתי לפרעה מן המדבר.

פרק ב, כט כאשר עשו לי בני עשו,

לא לענין לעבור בארצם אלא לענין מכר אוכל ומים.

קשה שהרי כתיב אחריו **והמואבים היושבים בער** שנראה שקדמו אותם בלחם ובמים וזה אינו שהרי כתיב בהדיא בפרשת תצא **על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים**, ובעמון ומואב מדבר הכתוב. ויש לומר דהתם לא קאמר אלא אשר לא קדמו כלומר שלא באו לקראת ישראל להוליך להם לחם ומים טרם ישאלו מהם דהואיל ובני אברהם היו ואחים להם היה לעשות כן מבלי שיצטרכו לקנות מהם בכסף מלא ומפני שלא עשו כן נתעבו אבל לענין המכירה מכרו להם כמו שמוכיח מקרא זה וכמו שפי' רש"י. עוד יש לומר

דלעולם אימא לך דקדמו ומכרו להם לחם ומים דקדימה ומכירה חדא מלתא היא ושם בפרשת תצא שאומר **אשר לא קדמו אתכם וכו'**, אבני עמון קאי ולא אמובא והכי קאמר: **לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'**. והדר מפרש עמוני על אשר לא קדמו וכו' ומואבי על אשר שכר את בלעם וכו'.

פרק ב, לא

ראה החילותי,

כפה שר של אמוריים וכו'.

קשה מנא ליה. ויש לומר מלשון החילותי שהוא לשון מדוה וחולי שאין נראה לפרשו לשון התחלה מדלא כתב עתה אחל כדכתיב לעיל, ועוד כי מה צורך יש לומר היום הזה אתחיל לתת לפניך סיחון הרי התחיל וגמר לתת לפניו שהרי הרג אותו וירש את ארצו לפיכך פירש החילותי לשון חולי וחלשות וזהו שכתוב החילותי לשון עבר כלומר ראה החלשתיהו וכפיתי אותו לפניך.

בעזרתך יוצר הרים,
חקקתי חדושי הדברים,
ולעתיד אפיל תחנוני,
בפרשת ואתחנן אל ה'

פרשת ואתחנן

פרק ג

פרק ג, כג

ואתחנן,

אין חנון אלא מתנת חנם.

הטה אזנך ושמע מה שכתב הרב חזקוני שאמר שבמקום הנו"ן הוא כמו שיהיה המ"ם שאז יש מלת חנם. דבר אחר:

זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה.

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר לפי פי' ראשון הל"ל ואשאל או ואבקש תחנון ולא ואתחנן שנראה שהוא מתפעל ומקבל התחנון לכך פי' דבר אחר שהוא אחד מלשונות התפלה והרי הוא כמו ואתפלל והעשרה לשונות שנקראת תפלה הן תפלה. עי' באלה הדברים רבה פ' ואתחנן ששינה עשר לשונות אלו בדרך אחרת וגם הרב מזרחי שינה אותם.

תחנה. שועה. צעקה. זעקה נאקה. שיחה פגיעה. רנה. קריאה וכלהו דריש להו מקראי כדאיתא התם בספרי.

פרק ג, כד אתה החלות,

פתחת לי פתח וכו'

פי' שנראה דבר זר לומר אתה התחלת עכשיו להראות גבורותיך כפשט הכתוב דאטו עד השתא לא ידע את גדולת ה', לכך פי' רש"י כל הענינים הללו בכאן.

פרק ג, כה והלבנון,

זה בית המקדש.

פי' שנקרא כן לפי שמלבין עונותיהן של ישראל.

פרק ג, כו רב לך,

שלא יאמרו הרב כמה קשה וכו' דבר אחר: הרבה מזה שמור לך וכו'.

פ' בעבור הרב ובעבורך אל תוסף דבר אלי והיינו כדי שלא יאמרו וכו' כדפי' רש"י וקשה מאי דבר אחר. ויש לומר שהפי' ראשון אינו נראה שהיה לו לומר רב בעדך דהיינו בעבור כבודך ולא הל"ל לך, לכך פי' דבר אחר רב לך דהשתא אתי שפיר.

פרק ד

פרק ד, ב לא תוסיפו,

כגון ה' פרשיות בתפלין ה' מינין בלולב ה' צציות וכו'

פי' הוצרך רש"י לכתוב כן משום דליכא משום בל תוסיף בעשיית המצוה שתי פעמים ואפי' בזה אחר זה כדאמרין בירושלמי דראש השנה לא שמע איניש ית חברה מקל תקועייא כלומר שהיו תוקעין הרבה אחר יציאתם מידי חובה וכן לדידן דקא מרבינן בתקיעות יותר מתשע שהן חובה ואפי' הכי לא עברינן משום בל תוסיף. וכן נמי ליכא משום בל תוסיף כשהמצוה נעשית ע"י מי שאינו מחוייב בה דהא אמרינן אשתו של יונה היתה עולה לרגל ומיכל בת שאול היתה מנחת תפילין ואיכא דאמרי נשים סומכות רשות. לכך פי' רש"י דלא שייך בל תוסיף אלא בהוסיף דבר אחד יותר על מה שכתוב בתורה, אבל לא בכפילתה וגם לא לעשותה ע"י מי שאינו חייב בה וכדכתיבנא לעיל ולכך כתב כן ה' פרשיות וכו'.

פרק ד, ט

אשר חלק,

להאיר להם דבר אחר לאלהות וכו'.

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר שלפי פי' ראשון היה לו לכתוב בהדיא להאיר הואיל ובענין אלהות הכתוב מדבר, לכך פי' דבר אחר לאלהות ממש כדמוכיח פשט הכתוב.

פרק ד, מא

אז יבדיל,

נתן לב להיות חרד בדבר וכו'.

פי' דאזדא רש"י לטעמיה שהיא על שם המחשבה נאמר כמו שפי' רש"י בפסוק אז ישיר.

פרק ה

פרק ה, וז

על פני,

בכל אשר אני שם וכו' דבר אחר: כל זמן שאני קיים.

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר דלפי פי' ראשון הל"ל לפני שהיה מוכיח יותר בכל מקום שאני, לכך פי' דבר אחר כל זמן שאני קיים. אך קשה למה לא פי' שני פירושים הללו בפרשת וישמע יתרו, שלא פי' שם אלא הפי' השני כל זמן שאני קיים. וצ"ע.

פרק ה, יט

ולא יסף,

מתורגם לא פסק וכו' דבר אחר לא הוסיף וכו'.

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר שלפי פי' ראשון קשה מעט למה לא אמר לא פסק ומדשני קרא בדבוריה נראה יותר הפי' השני לא הוסיף, ולכך פי' דבר אחר. באותו פומבי פירוש לעין כל.

פרק ו

פרק ו, ה

ובכל מאדך,

ובכל ממוניך וכו' דבר אחר בכל מדה ומדה וכו'.

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר שקשה מעט לפי פי' ראשון מאחר שכתב בכל נפשך למה הוצרך לומר בכל ממוניך, דאע"ג דאמר טעמא,

לפי שיש אדם שממונו חביב עליו מגופו וכו'

אפילו הכי היה די שידבר הכתוב בהוה ורגילות רוב בני אדם להיות גופם חביב עליהם יותר מממונם, לכך פי' דבר אחר:
בכל מדה שהוא מודד לך.

פרק ז

פרק ז, ב לא תחנם,

לא תתן להם חן. דבר אחר לא תתן להם מתנת חנם. דבר אחר לא תתן להם חניה בקרקע.

אין להקשות מאי דבר אחר תרי זמני, שהרי המשכיל על דבר ימצא טוב שלפי הפי' ראשון הל"ל לא תחון עליהם, וגם לפי הפי' השני אין המלה מיושבת על העניין שאין מעניין של מעלה, לכך פי' דבר אחר לא תתן להם חניה בקרקע שהוא מעניין של מעלה לא תכרות להם ברית ולא תתן להם חניה. ולפי שלכאורה תסבול המלה הזאת כל השלשה פתרונות הללו כתבם רש"י שלשתם לשון חן ולשון מתנת חנם ולשון חניה וכתב הנראה יותר באחרונה.

בצל שדי חסיתי להתלונן,
בחדושי סדר ואתחנן,
ולמדני דעת ותושיה,
בפי' פרשת והיה.

פרשת עקב

פרק ז, יב והיה עקב,

את המצות הקלות שאדם דש בעקביו וכו'

קשה מנא לו, דבר זה ולמה לא פירשו כפשוטו לשון בשביל, כמו: **עקב אשר שמע אברהם בקולי**, ויש לומר משום שנאמר למעלה: **ושמרת את המצוה ואת החוקים ואת המשפטים וכו'** ומן הדין הל"ל בכאן והיה עקב תשמעון אותם כי היכי דלהוי קאי אכולהו כלומר המצוה וחוקים ומשפטים ואז הייתי מפרש מלת עקב כמו בשביל ועכשיו שהחזיר המשפטים בלבד משמע שאינו מוסב אלא המשפטים ולא המצוה וחוקים הכתוב למעלה, ולכך פי' רש"י המצות הקלות שאדם דש בעקביו, דהיינו משפטים שכולן מצות קלות ואין בהם חמורות כמו בחוקים ומצות. עוד יש לומר שלכך פי' רש"י כך לפי שנאמר אח"כ **ושמר לך את**

הברית וכו' שפירושו ישמור לך הבטחתו שהבטיח לאבות וזה דבר זר שאם ישמעו מצותיו מה צורך להזכיר להן ברית אבות והבטחה שהבטיח אותם הרי בלא זה הם ראויין לקבל שכר טוב, לכך פי' עקב המצות קלות שאדם דש בעקביו שאין זכות קיומם כדי לקבל עליהם שכר גדול ישמור להם הבטחת האבות. עוד יש לומר דמשום דכתיב אח"כ **ואהבך**, שהוא שכר גדול שאין למעלה ממנו, לכך פי' רש"י עקב המצוות הקלות וכו' כלומר כשתדקדקו במצות דקדוק גדול, ולא תניחו אחד מהן עד שאפי' הקלות שאדם דש בעקביו ואינו מקפיד עליהם תשמעון אז תזכו לשכר גדול של **ואהבך** הכתוב אח"כ.

פרק ז, יט

היד החזקה,

זו הדבר וכו'

פי' דאתיא בגזירה שוה דידיד יד כתיב הכא: **היד החזקה**, וכתיב התם: **הנה יד ה' הויה במקנך וכו' דבר כבוד מאד**, הכי ילפינן ליה באגדה דהא לחמא **והזרוע הנטויה**, זו החרב של מכת בכורות,

פי' דאתייה בגזירה שוה דנטויה נטויה כתיב הכא: **זרוע נטויה** וכתיב התם: **וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלם**, הכי איתמר התם. וקשה מה חרב היה במכת בכורות הלא מיתתן היתה בידי שמים. ויש לומר שכשאמר ומת כל בכור אמרו הבכורות מה אנו מתים בעבור אלו באו ואמרו לפרעה שישלח את ישראל ולא שמע אליהם וכן המצריים קמו ועשו עמהם מלחמה והרגו מהם הרבה, הכי איתמ' במדרש ויליף ליה מלמכה מצרים בבכוריהם.

פרק ח

פרק ח, א

כל המצוה וכו',

ומדרשו אם התחלת במצוה וכו'

פי' משום דלא כתיב כל המצות אלא לשון יחידה, לכך כתב מדרש זה המתישב עליו.

פרק ח, ד

שמלתך לא בלתה,

ענני כבוד היו שפין וכו' כמין כלים מגוהצין .

פי' לבנים הרבה כמו כלים מגוהצין דתעניות קוראט"ו בלעז.

לא בצקה,

לא נפחה כבצק כדרך הולכי יחפים דרגליהן נופחות.

קשה שנראה מדבריו שהלכו יחפין, והא כתיב קרא בהדיא בפרשת תבא **ונעלך לא בלתה מעל רגליך**, אלמא לא הלכו יחפין. ויש לומר דהכי קאמר **רגלך לא בצקה** כדרך הולכי יחף לפי שלא הלכתם יחפין מעולם כי נעלך לא בלתה ולא חסרו לכם מנעלים כלל ועקר.

פרק ח, ח

זית שמן,

זתים העושים שמן.

קשה למה לא פי' בכאן זית אגורי ששמנו אגור בתוכו כדרך שפי' בראש פרש' כי תבא. ויש לומר לפי שבכאן לא הוזקק לפרש אלא פתרון המלה, כי היכי דלא תשמע מינה ב' דברים זית ושמן כל אחד דבר בפני עצמו, אבל התם שהוזקק לפרש מקרא זה מפני מה שכתב שם מה להלן שבח הארץ אף כאן שבח הארץ הוצרך לפרש מה שבח הארץ יש במקרא זה והיינו שנא' זית שמן שפי' זית אגורי ששמנו אגור בתוכו, ואם היה מפרש שם זתים העושים שמן כמו שפי' כאן לא הייתי שומע שבחה דאטו מאי רבותיהו כל הזתים עושין שמן.

פרק ט

פרק ט, ד

אל תאמר בלבבך,

צדקתי ורשעת הגוים גרמו לא בצדקתך וכו' כי ברשעת הגוים וכו'.

קשה שהרי כתוב אח"כ לעיל **כי מאהבת ה' אתכם** ואם הם אהובים למעלה הנה הם צדיקים כי ה' לא יאהב הרשעים ואיך אמר כאן לא בצדקתך. ויש לומר דהתם מיירי לכל ישראל בכלל שהקב"ה אוהב אותם כד"א: **ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך**, אבל כאן מדבר עם הדור ההוא שהיו ממרים ומכעיסים לפניו במדבר.

פרק ט, כו

ואתפלל,

אלו הן עצמן האמורין למעלה וכו'.

קשה מנא לו, ויש לומר משום דכתיב את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה בה"א הידיעה משמע שהם אלו הנזכר לעיל אלא שכתבן כאן להזכיר סדר תפלתו. וקשה למה לא הזכיר תפלתו למעלה אחרי שכתב ואתנפל דלעיל ולא היה צריך לכפול עוד בכאן. ויש לומר לפי שהוצרך להפסיק הענין שם ולכתוב שם בסמוך **כי יגורתי מפני האף והחמה וכו'** להשמיענו שלא הועילה תפלתו בימים ההם להרצות השכינה בלב שלם אלא להגן מן הפורענות ולתלות עד שתבא הכפרה שלמה. וכן הוצרך להזכיר שם הדין שעשה בחוטאים שהשקה אותן לבודקן כסוטות וגם שבר הע"ז שלהם להשמיענו גם מזה הענין

שלא נתרצה עדיין הקדוש ברוך הוא בלב שלם שכל זמן שע"ז בעולם חרון אף בעולם. ומה שכתב רש"י אחר זה בעת ההיא לסוף מ' נתרצה לו ואמר **פסל לך וכו'**, לא על סוף מ' שהתפלל בהן תפלה זו אמר שהרי לא נתרצה לו בסופן שהרי הם האמצעיים והיו בכעס, ועוד כי הרצוי היה ביום הכפורים ואלו המ' אמצעיים כלין בר"ח אלול אלא לסוף מ' האחרונים קאמר. וזהו שדקדק רש"י את לשונו וכתב לסוף מ' ולא כתב לסוף מ' הללו כי היה משמע לסוף מ' שהתפלל בהן תפלה זו האמורה למעלה ואין הדבר כן אלא כמו שכתבנו, ואחר שהזכיר שריפת העגל והשקאתו אותם חזר להזכיר פעם שנית ואתנפל לבעבור הזכיר לשון סדר תפלתו היאך היתה וכו'.

פרק י

פרק י, י

ואנכי עמדתי בהר,

לקבל לוחות האחרונות וכו'

קשה למה סרס המקרא שפי' ואנכי עמדתי קודם שיפרש לשאת את ארון וכו' הקודם לו בפסוק, וכן קשה למה לא השלים פי' פסוק ואנכי עמדתי אחר שהתחיל בו אלא פירש אותו סירוגין. ויש לומר שלא בא רש"י בכאן לפרש הפסוק הזה שאין זה אלא שהביאו במקום זה לחזק פירושו שפירש לעיל שזה שכתוב בעת ההיא מוסב על עניין השנה ראשונה שתעיתם בעגל וכו' וראיה על זה שהרי כתוב אחריו ואנכי עמדתי בהר דעל כרחך בשנה ראשונה היה ולא בשנת מ'. ואחר שפי' ואנכי עמדתי בהר והביא בו ראיה לדבריו שפירש על בעת ההיא חזר לסדר המקראות ופירש לשאת את ארון ע"כ לא היה ללוי וכו' עד שהגיע לפסוק כימים הראשונים ופירש אותו.

פרק י, יח

עושה משפט גר יתום,

הרי גבורה ואצל גבורתו ענוותנותו.

אמר בגמרא דבר זה כתוב בתורה שנוי בנביאים ומשולש בכתובים, בתורה הוא דאמרן, בנביאים: **רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון** וסמיך ליה **ואת דכא ושפל רוח**, בכתובים: **סולו לרוכב בערבות ביה שמו**, וסמיך ליה: **אבי יתומים ודיין אלמנות**.

פרק יא

פרק יא, י

לא כארץ מצרים היא,

אלא טובה הימנה וכו' יכול בגנותה הכתוב מדבר וכו'.

קשה היאך הייתי יכול לטעות שבגנותה מדבר, הא כתיב **ארץ זבת חלב ודבש**. וכל המקראות מלאין משבחה של ארץ ישראל. ויש לומר שהייתי יכול לפרש שבגנותה מדבר כלומר אינה כארץ מצרים שתוכלו לחיות בה מרוב דגן ותירוש בטבע הארץ השמנה אם אני לא אשים השגחתי להטיב אותה כי טבעה רע מאד והיא רזה ולא שמנה. ואע"פ שכתוב הרבה פעמים זבת חלב ודבש הייתי אומר שר"ל שה' יתברך יעשה כן על דרך פלא ויפה הייתי יכול לטעות בה.

פרק יא, יד

בעתו,

בלילות. דבר אחר בלילי שבתות וכו'.

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר שהפירוש שני נראה יותר שהוא זמן שאינו תדיר כל כך כמו כל הלילות וכן מה שפי' דבר אחר על מלת מלקוש שיורדת על המלילות ועל הקשין פי' כן מפני המ"ם הנוספת בראש מלת מלקוש שלפי הפירוש הראשון הל"ל לקיש כמו תרגום והעטופים לקישייא לכך פי' דבר אחר וכן מה שפי' דבר אחר על **ונתתי עשב בשדך**, שתהא גוזז תבואתך וכו' פי' כן לפי שכתוב מקרא זה באמצע מאכל אדם וכתוב בפסוק שלמעלה **ואספת דגנך ותירושך ויצהרך** והדר כתיב **ונתתי עשב בשדך לבהמתך** ואח"כ חזר וכתב **ואכלת ושבעת** דקאי לאדם ולפי פי' ראשון לא נתישב טעם דבר זה כלל לכך פי' דבר אחר שממקום מאכל אדם ומאותו דבר ממש תהא מאכל בהמתך ולכך כתוב באמצע.

פרק יא, יח

ושמתם את דברי,

אף לאחר שתגלו וכו'.

פי' מדלא כתיב שימו אלא ושמתם נראה שהוא מוסב לענין שלמעלה הדבק בו.

פרק יא, כה

לא יתיצב איש,

אין לי אלא איש אומה ומשפחה ואשה מניין ת"ל לא יתיצב מכל מקום.

קשה היאך למדנו דבר זה מלא יתיצב הא אצטריך לגופיה ולעולם אימא לך איש הוא דלא יתיצב הא אומה או משפחה וכו' יתיצב. ויש לומר שהיה יכול לכתוב איש לא יתיצב ואז הייתי מפרש שלא יתיצב אינו מוסב אלא על מלת איש ועכשיו שכתוב לא יתיצב קודם מלת איש משמע לא יתיצב מכל מקום. ולא הוצרך לכתוב אחריו איש אלא להשמיענו אפי' עוג מלך הבשן שנא' בו באמת איש, ומכאן תלמוד לשאר מקומות שדרשו במקרא באופן זה בכל התלמוד ובמדרשים ואגדות.

רעיוני לבבי פירוש ידעון,
בפרשת עקב תשמעון,
ושכלי גם הוא לא ילאה,
ויסמכני צור בסדר ראה.

פרשת ראה

פרק יא, כו

ראה אנכי. ברכה וקללה,

האמורה בהר גריזים ובהר עיבל.

קשה מנא לו, תאמר דבשבועות התורה מדבר הכתוב. ויש לומר מדכתיב נותן ולא כתיב ונתתי משמע שהוא דבר חדש שלא הזכירו עד עכשיו ואלו ברכות וקללות דשבועת התורה כבר הזכרו בפרשת בחוקותי וגם למעלה בפרשת והיה אם שמוע, לכך פירוש דבברכות קללות של הר גריזים והר עיבל מדבר הכתוב. ואי קשיא לך הא כתיב בתריה **ללכת אחרי אלהים אחרים**, שנראה שלא נאמר ברכה וקללה זו אלא על ע"ז בלבד. יש לומר דתפש העקר מפני ששקולה ככל התורה. עוד יש לומר דרש"י יליף דבברכות וקללות דהר גריזים והר עיבל דבר הכתוב מדכתיב אח"כ בסמוך **ונתתי את הברכה ואת הקללה** בה"א הידיעה דהיינו הברכה והקללה הנזכר לעיל, ואעפ"י שפ"י רש"י את הברכה את המברכים מכל מקום מדשני קרא ולא כתב את המברכים לפי דרכנו למדנו שהה"א יתירה דקאי אדלעיל.

פרק יא, ל

אחרי,

אחר עברת הירדן וכו' דרך מבא השמש וכו'

פ"י לפי שהרים הללו אינם אחרי דרך מערב כפשט הכתוב, לכך פ"י שהם שני דברים וכו', ומה שפ"י מול הגלגל רחוק מן הגלגל ירצה לפרש מלת מול מלשון: **כי אמילם**, כלומר מוכרת מן הגלגל ורחוק ממנו כמו: **אמולה לבתך** ואין פירושו נגד הגלגל ונכחו.

פרק יב

פרק יב, ב

את כל המקומות,

ומה תאבדון מהם את אלהיהם וכו'

נראה שלכך פי' רש"י כך משום דקימא לן דקרקע אינה נאסרת ולכך אין לומר שיאבדו המקומות אלא פירושו לפניו את אלהיהם וכו'.

פרק יב, ד לא תעשון כן,

להקטיר לשמים בכל מקום וכו' דבר אחר אזהרה למוחק את ה' וכו'.

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר שלפי הפי' ראשון אינו נקשר עם מה שלפניו אלא עם מה שלפני פניו דהיינו את כל המקומות אשר עבדו שם ולכך פי' דבר אחר. אך הפי' האחרון דבק עם מה שכתוב אחריו: **כי אם אל המקום אשר יבחר**. וקשה מאד לדברי הפי' ראשון ולדברי ר' ישמעאל מהיכן ילמדו אסור ואזהרה למוחק את ה', וכן לדברי הפי' השני מהיכן ילמוד אסור ואזהרה למעלה ומקריב בחוץ. ויש לומר דמאן דיליף מהכא אזהרה למוחק את ה' ילמוד אזהרה למקריב בחוץ מדכתיב אחר זה: **לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום איש כל הישר בעיניו שיפרש המקרא ההוא בדרך זה לא תעשון כמו שאנחנו עושים פה היום שמקריבין איש בכל מקום שישר בעיניו ואז אתם לא תעשו כן להקריב לשמים בכל מקום**, אף מאן דיליף מהכא אזהרה למקטיר בחוץ לא ידעתי מהיכן ילמוד אזהרה למוחק את השם ולנותץ אבן מן המזבח. וצ"ע.

פרק יב, יא שמה תביאו,

למעלה אמור לענין שילה וכאן אמור לענין ירושלים.

פי' מדכפל הכתוב וחזר לכתוב פעם שנית ש"מ שבשתיים הכתוב מדבר וכאן כתב השמר לך פן תעלה עולותיך וכו' שזו היא ירושלים שהיא קדושה שאין אחריה היתר במות. וקשה למאן דפי' לעיל לא תעשון כן להקטיר לשמים בכל מקום מה ידרוש במקרא זה **דהשמר לך פן תעלה עולותיך וכו' וצ"ע**.

פרק יב, טז תשפכנו כמים,

שאין צריך כסוי. דבר אחר הרי הוא כמים להכשיר הזרעים.

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר שלפי הפי' ראשון אייתר ליה מלת כמים דהוה סגי למכתב על הארץ תשפכנו, לכך פירש דבר אחר.

פרק יב, כד לא תאכלנו,

אזהרה לדם התמצית.

פי' הדם היוצא בשעת שחיטה בסוף הקלוח שמתמצה ויורד שעל דם הקלוח עצמו הוא ענוש כרת ועל דם התמצית הוא באזהרה וכן דם האברים גם כן באזהרה, כלומר הדם הכנוס בבשר ובין אבר לאבר חוץ מדם הכנוס בתוך הלב דאיכא מאן דאמר שהוא בכרת ולפי שיש ג' אזהרות דרשו בהן כן.

פרק יב, כח

כי תעשה הטוב והישר

הטוב בעיני שמים והישר בעיני אדם.

קשה דהא כתיב בתריה בעיני ה' אלהיך ואיך יכול לפרש הישר בעיני אדם. ויש לומר הא דאמרינן כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו לכך תלה הכתוב הישר בעיני שמים וכתב עליו בעיני ה' אלהינו אעפ"י שפירושו הישר בעיני אדם כמו שפיר' רש"י בכאן.

פרק יג

פרק יג, ב

אות,

בשמים וכו',

או מופת

בארץ וכו'

קשה מנא לו, או מופת בארץ, ויש לומר מדכתיב: **ונתתי מופתים בשמים ובארץ** ומאחר שלמדנו שאות ר"ל בשמים מקרא דגדעון שמע מינה שמופת ר"ל בארץ.

פרק יג, יג

לשבת שם,

פרט לירושלים וכו' כי תשמע וכו'.

קשה למה סרס המקרא שפי' לשבת שם קודם שיפרש כי תשמע הקודם לו בפסוק. ויש לומר שעשה כן כדי להדביק לאמר לכו תשמע שאליו הוא מוסב ואינו מוסב על לשבת שם הסמוך לו. ולכך פי' לשבת שם קודם שיפרש כי תשמע כי אין עקר פירושו על כי תשמע אלא על מלת לאמר.

פרק יג, טו

ודרשת וחקרת ושאלת היטב,

מכאן למדו ז' חקירות וכו'

פי' שבע חקירות הם באיזה יום באיזה חדש באיזה שנה בכמה בחדש באיזה שבוע כלומר באיזה שמטה באיזה שעה באיזה מקום ובדיקות הם שאר שאלות כגון בסייף הרגו או באררן הרגו, כיצד חלל את השבת ואיזו מלאכה עשה והדומין להן. ויש הפרש בין חקירות לבדיקות שאם כוון אחד מהן את דבריו בחקירות והשני אומר איני יודע עדותן בטלה. אבל בבדיקות אם אמר השני איני יודע ואפי' שניהן אומרים אין אנו יודעין עדותן קיימת, אבל אם הכחישו זה את זה אפי' בבדיקות עדותן בטלה שנאמ' נכון הדבר ודרשינן מינה מכוון העדות ואין כאן דבר מכוון.

פרק יד

פרק יד, ג

לא תאכל כל תועבה,

כל שתעבתי לך הרי הוא בבל תאכל כל מום לא יהיה בו וכו' בשל בשר בחלב הרי דבר שתיעבתי לך הזהיר כאן על אכילתו.

קשה א"כ למה הוצרך לכתוב עוד **לא תבשל גדי בחלב אמו**, דדרשינן חד מיניהו לאסור אכילה הרי כבר מזהרין אנו על אכילתו ממקרא זה. ויש לומר שבעבור אזהרה זו לא היה לוקה על אכילת בשר בחלב משום דהוה ליה לאו שבכללות כלומר לאו שכולל דברים ולאו שבכללות אין לוקין עליו כגון לאו **דלא תאכלו על הדם**, שהוא אזהרה לדברים הרבה, ולכך הוצרך להזהיר על אכילתו בפני עצמו בלאו דלא תבשל לחייב מלקות על אכילתו. וקשה עוד שלפי שטתו של רש"י יהיו הסריסים אסורים באכילה שהרי מזהרין אנו על הסירוס מלאו דבארצכם לא תעשו דדרשינן מיניה כל שבארצכם לא תעשו שאסור לסרס שום בהמה וחיה ועוף כמו שפי' רש"י שם בפרשת אמור והרי מעשים בכל יום שאנו אוכלין בהמות ועופות המסורסין והוא דבר שתעבתי לו דומיין דמטיל מום בקדשים ומבשל בשר בחלב. ויש לומר דאין הכי נמי לפי שורת הדין שהן אסורין באכילה אבל מדחזינן שאסור הכתוב להקריבן לגבוה, כדכתיב: **ומעוך וכתות וכו'**, לא תקריבו אלה לה' שמעינן שמותרין באכילה דאם איתא דאסורין לא הוצרך הכתוב לאוסרן בהקרבה לגבוה דמי איכא מידי דלהדיוט אסור ולגבוה שרי. ולא קשייא מחלב ודם דאדרבה משום חשיבותא הוא.

פרק יד, יא

כל צפור טהורה,

להתיר משולחת של מצורע, וזה אשר לא תאכלו מהם לאסור את השחוטה.

פי' משום דכתיב מהם דקאי אטהורים משמע שיש מן העופות טהורים שהם בבל תאכל והיינו שחוטה של מצורע והוא דחקו של מקרא שכתב וזה כלומר מזה ממש שהתרת לך דהיינו צפור של מצורע יש ממנו שהוא בבל תאכל והיינו שחוטה שמן הדין היה לו לומר ואלה אשר לא תאכלו הואיל ומרובין הן העופות.

פרק יד, כא

לא תבשל גדי,

וסמוך ליה עשר תעשר מה ענין זה לכאן.

קשה למה הקשה לו הסמיכות ויש לומר משום דכתיב אח"כ פרש' בכור ובדין היה לסומכה לפרשת אסור מאכלות שגם הוא אסור באכילה וגם כי כתוב בה רק את דמו לא תאכל לכך שאל מה ענין מעשרות לכאן.

פרק טו

פרק טו, יט

תקדיש לה' אלהיך,

ובמקום אחר אומר לא יקדיש איש אותו וכו'. עד מצוה לומר הרי אתה קדוש לבכורה. דבר אחר אי אפשר וכו' עד מקדישו אתה הקדש עילוי נותן להקדש כפי טובת הנאה שבו.

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר שלפי הפי' ראשון קשה מעט שהרי נאמר מקרא אחר **קדש לי כל בכור וכו' באדם ובבהמה**, לכך פי' דבר אחר שבא לומר שיכול אדם להקדישו הקדש עילוי וכו' ופי' הדבר כך הוא, לפי שהאדם יכול לתת מתנותיו ומעשרותיו לאיזה כהן שייטב בעיניו כדילפינן מקרא: **ואיש את קדשיו לו יהיו**, וכמו שכתב רש"י שם שטובת הנאה לבעלים לפיכך כשיקדיש אדם הבכור אי אפשר לומר שיתחייב לתת להקדש כדי דמי שוויו, שהרי נאמר לא יקדיש איש אותו. אלא חייב לתת להקדש כדי טובת הנאה שבו, כלומר שאומדים כמה אדם רוצה ליתן ויהיה הרשות בידו לתת הבכור הזה לכהן אחר אוהבו ושיווי האמירה הזו שחייב לתת להקדש וזה פי' הקדש עילוי כלומר הקדש השבח והטובה שיש לו בו מלשון מעולה ממנו שפיר' משתבח. ואחרים פירשו עילוי כמו ערך ואמרו שתרגום ירושלמי של פסוק והיה ערכך ויהא עילוייך והכל משמעות אחד.

פרק טז

פרק טז, ד

ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב וכו',

אזהרה למותר בפסח דורות וכו'. דבר אחר בחגיגת י"ד הכתוב מדבר.

שאינן קבוע לה זמן שחיטה בין הערבים כמו בפסח. עוד יש לומר שלכך פי' דבר אחר שלפי פי' ראשון הל"ל בערב של יום ראשון דהיינו בין הערבים של יום י"ד לכך כתב הפי' שני המתישב יותר.

פרק טז, ז

ובשלת,

צלי אש אף הוא קרוי בישול.

קשה מנא לו, יש לומר דיליף ליה כאן מדכתיב בפסח יאשיהו: **ויבשלו את הפסח צלי אש וכו'.**

פרק טז, יג

באספך מגרנך וכו',

בזמן האסיף וכו' דבר אחר למד שמסכנין את הסוכה בפסולת גורן ויקב.

פי' מכאן למדו שסכך הסוכה צריך שיהיה מגדולי קרקע ומדבר שאינו מקבל טומאה, דומיא דפסולת גורן ויקב. וקשה מאי דבר אחר, ויש לומר דלפי פי' ראשון הל"ל בעת האסיף ומה לו לפרש גורן ויקב לכך פי' דבר אחר דלהכי הזכירן ללמד שהסוכה נעשית מפסולת גורן ויקב ודומיהן כדפרשינן.

קומי נפשי אלי ברכי,

עזרני בפירוש ראה אנכי,

ורחמיו יהיו מקשטים,

דברי בספר שופטים.

פרשת שופטים

פרק טז, יח

שופטים,

דיינין הפוסקין את הדין ושטרין ממונין אחר מצותן וכו'

קשה למה הוצרך לפרש כן אטו איני יודע פתרון מלות הנ"ל ויש לומר משום דכתיב לעיל בפר' הדברים: **ואתן אותם ראשים עליכם וכו' ושוטרים לשבטיכם**, הייתי אומר שאם לא ימצאו שופטים שישים השוטרים לפחות, כדכתיב התם: **ושוטרים לשבטיכם**, ולא הזכיר שופטים כלל, לכך כתב בכאן פי' שניהם לומר שמעכבין השוטרים כי השוטרים אינם אלא ממונין אחר מצוותן של דיינים ואם לא ימצאו השופטים שפוסקים את הדין מה צורך למנות השוטרים. ומה שסרס המקרא שפירש לשבטיך קודם שיפרש שאר הפסוק הקודם עשה זה כדי להדביק המשכות המקרא ודבוקו כמו שיובן מדבריו.

ושפטו משפט צדק,

מנה דיינין מומחין לשפוט צדק.

פי' שאין לפרשו כמשמעו אזהרה לדיינים שהרי כבר נאמר בצדק השפוט עמיתך, וכן מה שכתוב אח"כ **צדק צדק תרדוף**, אין לפרשו כמשמעו מהאי טעמא דאמרינן, לכך פירש בו הלך אחר בי"ד יפה. ואף על גב דפי' רש"י פי' שני על **בצדק תשפט עמיתך** הו' דן את כל האדם לכף זכות מכל מקום הא כתיב קרא אחרינא ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו וכו'.

פרק טז, כא

לא תטע לך אשרה,

כל עץ אצל מזבח וכו'.

קשה מנא ליה דבשתיים הכתוב מדבר. ויש לומר דאי באשרה לבדה היה מדבר לא היה לו לכתוב אצל מזבח שהרי האשרה אסורה בכל מקום, לכך אנו צריכין לפרש לא תטע אשרה כמשמעו ולא תטע כל עץ אצל מזבח, וקשה מה זה שאמ' רש"י לנוטע אילן ולבונה בהר הבית דבשלמא נוטע אילן כתיב, קרא בהדייא אלא בונה מנא לן, ועוד הא כתיב אצל מזבח דרש"י כתב בהר הבית.

פרק יז

פרק יז, ו

שנים או שלשה

אם מתקיימת בשנים וכו' מה שנים עדות אחד אף שלשה עדות אחד וכו'.

פי' דשנים ודאי עדות אחד שאם הוכחש האחד אין העדות יכולה להתקיים באחד לפי שאין כאן אלא עדות אחד בלבד כך שלשה עדות אחד שאם הוכחש אחד מהם אין העדות מתקיימת בשנים הנותרים אעפ"י ששנים הן ודבריהן מכוונין ומן הדין היתה מתקיימת אפי' הכי גזרת הכתוב הוא דלא.

פרק יז, יג

וכל העם ישמעו,

מכאן שממתינין עד הרגל וממיתין אותו.

פי' עד ערב הרגל או סמוך לו שאין לומר ברגל עצמו שהרי אין עונשין בי"ט כדנפקא לן בגמרא מלא תבערו אש וכו' וקשה למה לא פי' כאן מלמד שצריך הכרזה כמו שפי' בפרש' מסית ובפרשת בן סורר ומורה ויש לומר משום שהמסית ובן סורר ומורה נדונין בעירם בבית דין של כ"ג אבל זקן ממרא אינו נדון אלא בב"ד של ע"א בירושלם לכך פי' בו ממתנין עד הרגל שהוא דבר מפורסם מהכרזה ובשנים האחרים אין בהם פרסום אחר אלא ההכרזה בלבד.

פרק יח

פרק יח, כ ומת,

בחנק ג' מיתתן בחנק בידי אדם וכו' עד והכובש את נבואתו והעובר על דברי נביא
הן בידי שמים וכו'.

פי' הכובש את נבואתו לא נתפרש בתורה אלא דגמרינן ליה מן מעשה יונה בן אמיתי.

פרק יט

פרק יט, טו לכל עון ולכל חטאת,

להיות חבירו נענש וכו' לא עונש גוף ולא עונש ממון.

פיר' מדכתיב עון ילפינן ממון כד"א **בעון בצעו**, ומדכתיב: **חטאת** ילפינן גוף כד"א: **וחטאתי
לאלהים** או להפך דמדכתיב **עון** ילפינן גוף כד"א: **עותה ושתי המלכה** ומדכתיב **חטאת**
ילפינן ממון כד"א: **כל יגיעי לא ימצאו לי עון אשר חטא**.

פרק יט, יח

הנה עד שקר העד,

כל מקום שנאמר עד בשנים הכתוב מדבר. ודרשו היטב, ע"פ המזימין וכו'

קשה למה סרס המקרא שפירש והנה עד שקר קודם שיפרש ודרשו הקודם לו בפסוק ועוד
קשה למה הוצרך רש"י לכתוב פעם שנית כל מקום שנאמר בו וכו' הלא כבר כתב דבר זה
למעלה. ויש לומר שפי' למעלה שצריכין להעיד מעומד מטעמא דלפני ה' שיהא בעיניהם
כאלו עומדין לפני ה', ואעפ"י שהשופטים בימים ההם שאינם הגונים צריכין לנהוג בהן
כבוד ויפתח בדורו כשמואל בדורו. ופי' לך שהעניין מדבר בעדים כי המקרא שאמר אשר
להם הריב בבעלי הדין גלי אהאי קרא דועמדו שני האנשים שבעדים הכתוב מדבר ויקשה
לך א"כ דבעדים הכתוב מדבר איך אמר והנה עד שקר העד דמשמע לשון יחיד לכך אמר
רש"י כמתנצל כל מקום שנאמר עד בשנים הכתוב מדבר כלומר אל יקשה לך אם לא כתב
עדים שהרי כבר אמרתי לך כל מקום שנאמר עד בשנים הכתוב מדבר ואח"כ חזר לפרש
שאר מקראות על הסדר ופי' **ודרשו השופטים היטב וכו'**.

פרק יט, יט

כאשר זמם,

ולא כאשר עשה מכאן אמרו הרגו אין נהרגין.

מצאתי כתוב מה טעם הרגו אין נהרגין כדי שלא להוציא לעז על הדיינין כי יאמרו עליהם
שלא דנו דין אמת לאמתו. עוד טעם אחר שאם היו נהרגין נמצא שאין לדבר סוף שיהיו

קרובי הנהרג מביאין עדים אחרים להרוג המזימין וכן קרובי הנהרגין וכן עד סוף העולם. עוד טעם אחר משום דכתיב: **כי לא אצדיק רשע** ואם לא היה הנדון חייב אותה מיתה לא היו מסכימין מן השמים בהריגתן כי אלהים נצב בעדת אל וכדאמרין בעלמא כי יפול הנופל ראוי ליפול היה וכו' וכן העדים שגרמו הריגתו לא ינקו גם הם מדין שמים.

פרק כ

פרק כ, א

כי תצא למלחמה,

סמך פרשה זו לכאן וכו' דבר אחר שאם עשית משפט וכו'.

קשה למה הוקשה לו הסמיכות הזו ויש לומר משום דכתיבי בפרשת כי תצא הרבה דברים השייכים לעניין כגון פרשת בן סורר ומורה ופרשת נערה מאורשה ודומיהן והיה ראוי לסומכן לפרשה של מעלה, לכך הוקשה לו למה הפסיק ביניהן לכתוב פרשה זו שאין בה עסק לדיונין דבשלמא פרשת עגלה ערופה כתיב בה: **ויצאו זקניך ושופטיך** ולכך סמכה. ומה שאמר שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה, היינו דוקא במלחמת הרשות שבה מדברת פרשה זו אבל במלחמת מצוה גמירי דהכל יוצאין אפי' חתן מחדרו וכלה מחופתה. וקשה מאי דבר אחר, ויש לומר דלפי פי' ראשון לא נתישב סמיכות אלא לפסוק שלמעלה בלבד אבל לא לעניין הפרשה לכך פי' דבר אחר שהסמיכות דבק לכל עניין הפרשיות שלמעלה לענין הדין שאם עשית משפט וצדק וכו'.

פרק כ, ב

ודבר אל העם,

בלשון הקדש,

קשה מנא לו, יש לומר דאליבא דמאן דאמר קרית שמע בלשון הקדש דמפיק ליה מוהיו הדברים כהוייתן יהו יליף דהכא נמי בלשון הקדש דאתיא גזירה שוה שמע שמע מדכתיב הכא נמי **שמע ישראל אתם קרבים וכו'** כדכתיב: **שמע ישראל**, ולמאן דאמר ק"ש בכל לשון דמפיק ליה משמע דדריש ביה בכל לשון שאתה שומע יליף דהכא בלשון הקדש בגזירה שוה דודבר ודבר כתיב הכא **ודבר אל העם** וכתיב התם: **ודבר ה' אל משה פנים**, מה ודבר האמור להלן בלשון הקדש אף כאן בלשון הקדש. עוד יש לומר דיליף ליה מגזירה שוה ואמר ואמר כתיב הכא **ואמר אליהם** וכתיב התם גבי יבם **ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה** והוא בלשון הקדש, וזה שכתב אח"כ שמע ישראל אפי' אין בכך אלא זכות זה של ק"ש וכו'. פירש כן משום דהוי ליה למכתב שמעו ישראל שכן כל המקרא מדבר בלשון רבים **אתם קרבים היום על אויביכם וכו'**.

סמכתני ראשי להרים,

בפי' שופטים ושופטים,
כן לא תבואני מהומה,
בסדר תצא למלחמה.

פרשת כי תצא

פרק כא

פרק כא, י

כי תצא ושבת שביו,

לרבות כנענים שבתוכה וכו'

קשה מנא לו, ויש לומר מדכתיב ושבת שביו ושבי באדם כדפי' רש"י לעיל בסדר מטות ושביו משמע דבר השבוי אצלו והיינו כנעניים שבתוכה. וקשה לפי זה שא"כ אף במלחמת ארץ ישראל יכולין אנו לומר ושבת שביו דהיינו דבר השבוי אצלו וא"כ למה ברח רש"י מלפרש פרשה זו במלחמת מצוה. ויש לומר דכיון דכתיב **ושבת שביו** משמע שתי שביות אחת שביית עם הארץ היא והשנית שביית דבר השבוי אצלו והיינו כנענים שבתוכה, ואם תפרש הפרשה במלחמת מצוה אין אתה מוצא אלא שבת דבר השבוי אצלו אבל שביית עם הארץ ממש אינך מוצא שהרי נאמר בהן לא תחיה כל נשמה ואינך יכול לשבות מהן להחיות אותן.

פרק כא, יא

ולקחת לך לאשה, קשה למה סרס המקרא שפי' ולקחת קודם שיפרש אשת הקודם לו בפסוק. ויש לומר שעשה כן כדי לחזק פירושו שפי' אח"כ אשת אפי' אשת איש, כלומר לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע והראיה שכתב אשת ולא כתב אשה דמשמע אפי' אשת איש ולא הקפיד הכתוב על כך, וזהו שפי' רש"י דבר זה על ולקחת לך לאשה ולא פי' על וחשקת בה משום דמכאן אנו למדין שמותר לו לבא עליה ביאה אחת בגיורתה דלשון ולקחת לך לאשה מוכיח והיינו כדי להשביע יצר הרע וכן אתה מוצא שהתירה אפי' אשת איש אף בשביל כן. וקשה דהא אמרינן אין אישות לגוי ואם כן מאי רבותא לומר אפי' אשת איש וצ"ע.

פרק כא, יב

ועשתה את צפרניה,

תגדלם וכו'

אין להקשות דהא כתיב בפרשת בראשית גבי ויעש אלהים את הרקיע תקנו כמו ועשתה את צפרניה. ויש לומר דמשום שהוא סובל שני הפירושים כתבן שניהן שלפי הלשון אני יכולין לפרש ותתקן או ותגדל והתם בפרשת בראשית שהוצרך לפרש ויעש ויתקן הביא לו דומה מועשתה את צפרניה לפי אחד מהפירושים והכא שהאמת מביאו לפרשו לשון גדול פירושו כן והביא לו דומה מן ועשת את התבואה וכן עשה רש"י גם במלת **אריק חרבי**, שפירשה לשני פנים בפרשת בשלח ובפרשת לך לך.

פרק כא, יח

ויסרו אותו,

מתרין בו בפני שנים ומלקין אותו.

קשה מנא לו, ויש לומר מגזירה שוה דבן ובן דכתיב הכא: **בן** וכתיב התם: **והיה אם בן הכות**, מה להלן מלקות אף כאן מלקות ויש נוסחאות שכתוב בהן מתרין בו בפני שלשה וכו' וגם זה יכול להיות ואליבא דמאן דאמר מכות ב"ג.

פרק כא, כב

ותלית אותו,

רז"ל אמרו כל הנסקלין נתלין.

פי' תפש שטתו כרבנן דאמרי הכי בפרק נגמר הדין דמפיק ליה מקרא דחטא משפט מות וכדאיתא התם אבל רבי אליעזר אומר אין תולין אלא מגדף ומפיק ליה מקרא דכי קללת אלהים תלוי והאי חטא משפט מות לדרשות אחרות הוא דאתא אליבא דידיה וכדאיתמר התם בגמרא.

פרק כב

פרק כב, א

לא תראה והתעלמת וכו',

עד פעמים שאתה מתעלם וכו'.

פי' כגון זקן ואינו לפי כבודו או כהן והוא בבית הקברות וקשה על זה מהא דאמרינן: **אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'**, ובפר' משפטים כתבנו קושיא זו ותשובתה בפירוקה.

פרק כב, ה

לא יהיה כלי גבר על אשה וכו',

עד דבר אחר שלא ישיר שער השחי וכו'.

יקשה מאי דבר אחר, ויש לומר משום דקשה לו לפי פי' ראשון למה שנה את הלשון ולא כתב ולא יהיה כלי אשה על גבר כמו שכתב בנשים ולא יהיה כלי גבר על אשה, לכך פי'

דבר אחר שלא ישיר שער וכו' והיינו דבר השייך באיש ולא באשה. עוד יש לומר משום שנאמר אח"כ כי תועבת שפירושו לא אסרה תורה אלא לבוש המביא לידי תועבה. ולפי פי' ראשון דבמלבושים מדבר כפשט הכתוב לפעמים יהיה מותר כגון שילבש כמתעסק ואם כן נתת דבריך לשעורין, לכך פי' דבר אחר שלא ישיר שער הערוה ושער השחי דלעולם הוא אסור ואין לחלק בו כמו במלבושים.

פרק כב, יב

גדילים תעשה לך,

אף מן הכלאים.

קשה דהואיל ואין אסור אלא שוע טווי ונוז כמו שפי' רש"י לעיל מהכלאים יש בציצית שהוצרך לסומכן ללמוד גדילים תעשה לך אף מן הכלאים, דבשלמא אי אמרת או שוע או טווי או נוז צריכין אנו לדרשה זו, אלא אי אמרת עד שיהיו שלשתן ואין אתה מוצא שלשתן בציצית. וצ"ע.

פרק כב, יח

ויסרו אותן,

מלקות,

קשה מנא לו, ויש לומר דילפינן ויסרו מויסרו ויסרו מבן ובן מבן כלומר ויסרו הכתוב כאן אנו למדין אותן מויסרו הכתוב בפר' בן סורר ומורה ועוד אנו למדין ויסרו דהתם מבן ובן מבן, כלומר **מבן הכות הרשע**, דכתיב בפרשת מלקות וכדכתיב לעיל.

פרק כב, כא

לזנות בית אביה,

בבית אביה כל אנשי עירה במעמד אנשי עירה ומצאה איש בעיר לכך שכב עמה וכו'. ומתו גם שניהם וכו'.

קשה למה סרס המקרא שפי' לזנות בית אביה קודם שיפרש אנשי עירה הקודם לו בפסוק, ועוד פירש ומצאה איש בעיר קודם שיפרש ומתו גם שניהם הקודם לו בפסוק. ויש לומר שפי' כן כדי לסמוך כל העניינים הללו זה לזה משום דאזדא לטעמיה ממה שכתב לעיל ראו גדולין, והכי קאמר אחר שיש בזה בזיון לאביה יש גם בזה בזיון לאנשי, שהרי נסקלת במעמד אנשי עירה כולם. וא"ת בשלמא אביה דין הוא שיתבזה משום שגדל גדולים רעים אבל אנשי העיר אמאי לכך פי' בסמוך ומצאה איש בעיר לפיכך שכב עמה שהפרצה קוראה לגנב כלומר משום דמנהג העיר להיות נשותיהן פרוצות ולכך דין הוא שיתבזו גם הם עליה. והנך רואה שרש"י פירש המקראות על סדר הקרובים המתבזים עליה. בתחלה פי' על פתח בית אביה ולזנות בית אביה דשניהם מדברים בבזיון האב

ואח"כ פי' כל אנשי עירה ומצאה איש בעיר דמיירי בבזיון אנשי העיר וכדפרישנא ואחר כן חזר לפרש ומתו גם שניהם על סדר המקרא.

פרק כב, כד ומתו גם שניהם,

להוציא מעשה חדודים שאין האשה נהנית מהן. גם לרבות הבאים מאחריהן דבר
אחר לרבות את הוולד וכו'.

פי' מעשה חדודין שאינו מכניס ראש האבר דהיינו העראה אלא נוגע ואינו נוגע ומזריע בלא העראה כלל, והיינו שאין האשה נהנית מהן, ורואה דבר זה מדכתיב גם שניהם שמשוה זה לזה כלומר האשה לאיש שיהיו שניהם נהנין. ופי' אח"כ ריבוי מלת גם לרבות הבאין מאחריהן כלומר שמשמשין אחור כלפי אחור וכמעט אין ראש האבר מגיע לשם והוא אמינא שאין דרך ביאה בכך להכי אצטריך קרא לרבות. וקשה מאי דבר אחר ויש לומר דלפי הפי' ראשון הל"ל האי קרא דריבויי בענין המעשה לא בענין העונש, לכך פי' דבר אחר לרבות הוולד שעכשיו מתישב מה שכתבו לענין העונש שגם הולד בכלל. ויש מפרשים לרבות הבאים מאחריהן שאם בא עליה אחד ואח"כ חזר ובא עליה איש אחר אצטריך קרא לרבות שגם זה האחרון חייב כראשון דסלקא דעתך אמינא שהראשון עשאה זונה ונפקא ליה מתורת אשת איש קמ"ל.

פרק כב, כו כי כאשר יקום וכו',

עד ורבותינו דרשו הרי זה בא ללמד ונמצא למד.

פי' מקרא זה לא הוצרך ליכתב שאם לפטור את האנוס הרי כבר אמור ולנערה לא תעשה דבר, אלא הרי זה בא ללמד ונמצא למד כלומר הרי רוצח נכתב כאן ללמד על נערה מאורשה ולומר מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה מאורשה תהרג ואל תעבור, ונמצא למד כלומר נמצא שרוצח למד דין אחד מנערה מאורשה דמה נערה מאורשה נתן להצילה בנפשה כלומר שיש לה רשות להנצל בנפשו של רודף ולהרגו דכתיב: **ואין מושיע לה**, דשמעינן מיניה הא יש לה מושיע יושיענה בכל דרך שאתה יכול ואפי' בנפשו של רודף, אף רוצח נתן להצילו בנפשו ואוקימנא כשלא יכול להנצל באחד מן אבריו של רודף כלומר להכותו באחד מאבריו אבל יכול להנצל אינו נתן להצילו בנפשו. והא דאמרינן רוצח יהרג ואל יעבור סברא הוא דאטו מאי חזית דדמך סומק דלמא דמא דחברך סומק טפי, פי' שלא התירה תורה לעבור על מצוות אלא במקום שיש אבדן נפש אחת מישראל וכאן אם הוא הורג את חברו נמצא הנפש אבודה והעבירה עשויה מוטב שיהרג על ידי גוים או לסטים והעבירה לא תעשה, הואיל ובלא אבדת נפש אחת א"א. וא"ת דמך סומק כלומר נפשך

חביב מאד לפני המקום, מי יוכיח דבר זה דלמא דמא דחברך סומק טפי, כלומר שמא נפש חברך חביבה לפניו יותר משלך.

פרק כג

פרק כג, א

לא יגלה כנף וכו',

והלא כבר הוזהר וכו' אלא כדי לסמוך לה לא יבא ממזר וכו'

קשה שהרי כתוב ביניהם: **לא יבא פצוע דכא**, ואין סמוך לו: **לא יבא ממזר**. ויש לומר משום דטעמא דאסור פצוע דכא היינו משום אסורא דממזר כלומר לפי שפצוע דכא אינו מוליד כמו שפ"י רש"י בסמוך ובניו כולם ממזרים, לכך לא חשיב הפסק שהרי הוא כאלו כתב לא יבא פצוע דכא וכו' כדי שלא יבא ממזר.

פרק כג, ד

לא יבא עמוני,

לא ישא ישראלי.

קשה הא כבר פירש לעיל דלישנא דלא יבא בקהל ר"ל לא ישא ישראלי ולמה הוצרך לשנותו בכאן, ויש לומר דהייתי יכול לטעות בזה הכתוב בעמון ומואב ולפרשו כמשמעו שלא יבואו במקדש ובעדת ישראל משום דכתיב: **כי ראתה גוים באו מקדשה אשר צוית לא יבואו בקהל לך** שבעמון ומואב מדבר כדאיתא התם במדרש לכך הייתי מפרש מקרא כמשמעו משום הכי חזר רש"י וכתב לא יבא עמוני לא ישא ישראלי.

פרק כג, טז

לא תסגיר עבד,

כתרגום דבר אחר אפי' עבד כנעני של ישראל וכו'.

שלכך פי' דבר אחר דפירש התרגום שאמר עבד עממין לוות רבוניה פשיטא שהואיל ובא להמלט אלינו מעם אדוניו הנכרי שלא נוכל להסגירו ביד עובד ע"ז אשר נס ממנו לכך נראה יותר הפי' השני.

פרק כג, כב

לא תאחר לשלמו,

שלש רגלים דרשו רז"ל מן המקרא.

פי' דרשו כן מדהחזיר הכתוב ג' רגלים בסוף פרשת ראה וכתב בחג המצות ובחג הסוכות שלא הוצרכו ליכתב בגמרא דר"ה.

פרק כד

פרק כד, ג

ושנאה האיש האחרון,

הכתוב מבשרו שסופו לשנאותה.

קשה מנא לו, ויש לומר מדלא כתיב ואם ישנאנה דהוה משמע שהדבר תלוי ומסופק אלא כתב ושנאה דמשמע שבודאי ישנאנה בלא ספק.

פרק כד, יד

בשעריך,

זה גר תושב אוכל נבלות

בארצך,

לרבות שכר בהמה וכלים.

פי' דיליף גזירה שוה דבשעריך בשעריך הכתוב להלן: **לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה**, וזהו שכתב רש"י בכאן אוכל נבלות לאשמועין שמעניין אוכל נבלות אנו למדין שבגר תושב הכתוב מדבר וכדכתיבנא. וקשה למה סרס המקרא שפי' בשעריך קודם שיפרש בארצך הקודם לו בפסוק. ויש לומר שעשה כן כדי לסמוך בשעריך לגרך הכתוב לעיל ולפרש שבשני גרים הכתוב מדבר, בגרך דהיינו גר הדומה לך וזהו גר צדק, ובשעריך וזהו גר תושב שנאמר בו בשעריך ואין לפרש בארצך כמשמעו שהרי חובת הגוף היא, וחובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ.

פרק כה

פרק כה, ה

כי ישבו אחים וכו',

עד פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו.

פי' שמת הבעל קודם לידת היבם. ומה שפי' אח"כ וכן אין לו עיין עליו קשה מאי קאמר ומנא לו, ויש לומר דדרשינן אין כמו עין בחילוף אלף בעי' שאותיות אחה"ע מתחלפות והרי הוא כאלו כתב עיין לו כלומר הסתכל ודקדק בו היטב אם יש לו בן הבן או בת הבת או בת הבן וכו' הכי איתמר בפי' רש"י בגמרא דיבמות.

פרק כה, יח

אשר קרך,

לשון מקרה דבר אחר לשון קרי וכו' דבר אחר לשון קור וכו'

קשה מאי דבר אחר דבר אחר תרי זמני. ויש לומר דלפי פי' ראשון קשה שהרי כתיב ויבא עמלק דמשמע שבא עליהם לכתחלה וא"כ אינו נופל כאן לשון מקרה. וגם הפי' השני הוא

זר לפי שאין לו דמיון במקרא, לכך פי' דבר אחר לשון קור וחום. אמנם לפי שהמלה סובלת כל ג' פתרונות הללו כתבן כולם וכתב הנראה יותר באחרונה ועל הא דקשה על הפי' ראשון נוכל לומר שגם בדבר הבא לכתחלה נופל בו לשון מקרה, כד"א: **אלהי העברים נקרא עלינו.**

הייתי בא ויוצא,
בפי' סדר כי תצא,
ופי תלמד להטיב ניבו,
בחדושי והיה כי תבא.

פרשת כי תבוא

פרק כו

פרק כו, א-ב

והיה כי תבא וכו',

זית שמן זית אגורי וכו'.

פי' זית ששמנו מאוסף לתוכו כולו כאחד כמו היין בתוך הענבים ואינו מפוזר בכל הגרגיר כמו זתים שלנו כך מפרשין העולם. ויש בירושלמי כל הזתים גשמים יורדין עליהם ופולטין שמן אבל זה אינו פולט. וקשה מה זה שפי' רש"י מקרא זה בכאן שהרי אינו כתוב בפרשה זו. ויש לומר משום דאמר לעיל שהבכורים באין מז' המינין לא יותר ושמה יקשה לך מה שכתוב זית שמו ותסבור שהן ב' דברים ותחשוב שיצטרך להביא הבכורים מן הזתים ומן השמן. וגם יקשה לך פי' דבש האמור להלן ותחשוב שהוא דבש צרעין ותתמה מזה שהרי אינו מגדולי קרקע לכך פי' זית שמן זית אגורי וכו' ודבש הוא דבש תמרים כי היכי דלא יקשה לך מידי. ולמעלה בפרשת עקב כתבנו הטעם למה שינה רש"י פירושו נ"ל שפי' שלא פי' זית שמן בכאן שלא פירשו להלן ועיין שם. ואחר שפי' דיוק המ"ם דמראשית פעם אחרת להודיע היאך יכול להבחין הראשית הזה.

פרק כו, ה

ארמי אובד אבי וכו',

שהאומות חושב להן הקדוש ברוך הוא מחשבה למעשה וכו'.

אבל לישראל אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה, כדכתיב: **און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' אלא א"כ הוא מחשבת ע"ז שאז מצטרפה למעשה כדכתיב בספר יחזקאל: למען תפוש את בית ישראל בלבם.**

פרק כו, י

והנחתו,

מגיד שנטלו אחר הנחת כהן וכו'.

קשה מנא לו, ויש לומר משום שני למעלה ולקח הכהן הטנא מידך ועכשיו חזר וכתב והנחתו, ועל כרחך צריך אתה לומר שהבעל נטלו אחר הנחה ראשונה.

פרק כו, יא

והגר אשר בקרבך,

מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר לאבותינו.

אמנם הרמב"ם כתב בהלכות בכורים שמביא וקורא דהואיל ונתנה הארץ לאברהם ונקרא אב המון גוים שפיר קאמר ולאבותינו.

פרק כז

פרק כז, יא

לברך את העם,

כדאיתא בסוטה ו' שבטים עלו לראש הר גריזים וששה לראש הר עיבל הפכו לויים

פניהם וכו'

קשה שהרי הלויים עומדין על הר גריזים, כדכתיב: **אלה יעמדו לברך את העם שמעון ולוי וגומר.** ואיך אמר בכאן הפכו לויים פניהם וכו' דמשמע שעומדין למטה באמצע ההרים. ויש לומר דזקני לויים וחשובין שבהן עומדין למטה באמצע כדברי רש"י ושאר השבט בהר גריזים כדברי הכתוב.

פרק כז, כד

מכה רעהו בסתר וכו',

י"א ארורים יש כאן כנגד י"א שבטים.

קשה שהרי י"ב הם ויש לומר דלא קא חשיב אשר לא יקים לפי שהוא שבועת התורה כמו שכתב רש"י בסמוך כאן כלל כל התורה וכו' ואינו דבר פרטי על עבירה מיוחדת ולכך אינו מונה אותו.

פרק כח

פרק כח, ה

ברוך טנאך,

פרותיך דבר אחר טנא דבר לח וכו'.

קשה מאי דבר אחר. ויש לומר לפי שהפירות כבר נאמרו ברוך פרי אדמתך, לכך פי' דבר אחר דבר לח שמסננין בסלים דהיינו משקין שלא נתברכו עדיין.

פרק כח, סא

יעלם,

לשון עלייה,

קשה למה הוצרך לפרש כן ואלא מאי. ויש לומר משום דהייתי יכול לפרשו לשון העלם דבר כלומר שיכסה המכות והחללים ויעלימם מהבריות ולא יראו חוצה אלא יהיו מכלין והולכין בלי תרופה ואין רואה, לכך כתב דזה אינו שהרי כבר כתב והיית למשל ולשנינה כלומר שהכל ידברו בך אלמא יהיו המכו' מפורסמות ואם כן אין לפרש יעלם לשון העלמה אלא לשון עלייה.

פרק כט

פרק כט, ג

ולא נתן לכם לב לדעת,

להכיר חסדי המקום וכו' דבר אחר שאין אדם עומד לסוף דעת רבו וחכמת משנתו

עד מ' שנה וכו'.

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר משום דכתיב אחרי כן ואולך אתכם ארבעים שנה וכו' ולפי' ראשון אין טעם לסמיכות הזה, לכך פי' דבר אחר שהרי הוא כאלו אומר ולא נתן ה' לכם לב לדעת וכו' עד היום הזה שהולכתי אתכם ארבעים שנה וכו' שכן דרך אדם לעמוד לסוף דעת רבו וחכמת משנתו לסוף מ' שנה. והא דלא פי' רש"י הפי' השני אלא לאחר שפירש ותבאו אל המקום הזה, להשמיענו שגם על זה מתישב יותר הפי' האחרון מן הראשון שהרי הוא כאלו אמר עכשיו עמדתם על סוף החכמה והמשנה כי שלמו לכם מ' שנה וגם אתם רואים אתכם בגדולה וכבוד וכו' דלפי' הראשון אין ההמשכות נראה כל כך יפה כי מה טעם לומר היום הזה הבנתי שאתם חפצים ודבקים במקום ותבואו אל המקום הזה וכו'.

בעזרת צורי רוחי חיה,

השלמתי פי' והיה,

ורעיוני לא יהיו שובבים,

בכתבי חדושי נצבים.

פרשת ניצבים

פרק כט, ט

אתם ניצבים,

מלמד שכנסן לפני הקדוש ברוך הוא ביום מותו וכו'

קשה שהרי כתיב בפרשה שלמעלה מזו **ויקרא משה אל כל ישראל וכו'**. ולמה הוצרך רש"י לכתוב כאן שכנסן כולן. ויש לומר מפני הפסק הפרשה נ"ל שהוא ענין בפני עצמו ואינו דבק לענין של מעלה ומזה שכתוב כאן ניצבים כלכם שמעינן שכנסן כולם. עוד יש לומר שבפרשה של מעלה לא נכתב שכנסן פתח אהל מועד וכאן כתב: **לפני ה'** לכך כתב רש"י שכנסן לפני המקום. ומה שכתב ביום מותו נראה דסבירא ליה שכל המעשים שמכאן ועד סוף התורה כולם היו ביום אחד דהיינו ביום מיתת משה ורואה דבר זה מדכתיב: **היום**, וכתב: **בן מאה ועשרים שנה אנכי היום**, דדרשינן מיניה היום מלאו ימי ושנותי וכו' וגם כתיב ביום מיתת משה **בעצם היום הזה**.

ראשיכם לשבטיכם זקניכם ושוטריכם,

חשוב חשוב קודם וכו'.

פי' בשביל כך פי' ראשיכם של שבטיכם משום דכתיב אחריו זקניכם ושוטריכם ואח"כ כתיב כל איש ישראל ומקרא זה מזכיר החשוב קודם והולך בהדרגה בתחלה הראשים ואחר כך הזקנים ואחר כך שוטרים ואחר כך כל איש, ואם תפרש ראשיכם ושבטיכם ב' דברים הנה לא ילך המקרא על סדר החשוב לכך פירש שהכל אחד.

פרק כט, יב

ומדרש אגדה למה נסמכה פרשת ניצבים וכו'

קשה למה הוקשה לו לבעל הדרש הסמיכות הזה. ויש לומר משום דגם בפרשה זו יש קללות כדכתיב: **יעשן אף ה' ורבצה בו כל האלה וכו'** לכך קשה לו למה הפסיק ביניהם בפרשה זו שהיה ראוי לכתבן כולן כאחד, ולפי שיש גם לעיל פרש' ויקרא משה לכך ישב אח"כ שהכל אחד שאף הפרשה של מעלה מזו פיוסין הן, ופי' אח"כ דבר אחר לפי שהיו ישראל יוצאין מפרנס לפרנס וכו', כלומר דפרשה זו אינה דבוקה לשלמעלה אלא עניין בפני עצמו הוא וקאי אלמטה ממנו לענין מיתת משה והיינו דפירש דבר אחר משום שגם אחר זה כתובין תוכחות ודברי קנטורין ומן הדין היה לו לפייסן אחר השלימו כל הקללות והעונשין, ואין הפירוש שני טעם לסמיכות הפרשיות כלל אלא דבר בפני עצמו הוא ללשון **אתם ניצבים**.

פרק כט, יח

למען ספות הרוה,

שאוסוף לו פורענות מה שעשה עד הנה בשוגג והייתי מעביר עליהם גורם עתה
שאצרפם עם המזיד וכו'

פי' שכך היא מדתו של הקדוש ברוך הוא כדאמר בגמרא דר"ה ואמר רבא ועון עצמו אינו
נמחק דאי איכא רובא עונות מחשב בהדיהו. אף כאן השגגות היו נמחלין לו בתחילה
ועכשיו שהרבה לחטוא במזיד גורם שאצרף השגגות עם הזדונות ואפרע ממנו מן הכל.

פרק ל

פרק ל, יט

העדוטי בכם את השמים וכו',

שהן קיימין לעולם וכו' דבר אחר אמר להם הסתכלו בשמים הסתכלו בארץ וכו'.

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר משום דלא כתיב הנני מעיד בכם שמים וארץ או שמעו
שמים דהוה משמע שקורא אותם עכשיו להיות עדים אלא העידוטי דמשמע זה זמן רב
שדמיתי לכם השמים והארץ כלשון: **מה אעידך מה אדמה לך**, כלומר יש לכם להדמות
להן שלא שינו את מדתן וכו' ולכך לא פירש הפירוש השני הזה בפסוק האזינו השמים
דלא שייך.

עזרתני נורא ואיום,
באתם נצבים היום,
כן תחנני אל מלך,
בפי' פרשת וילך.

פרשת וילך

פרק לא

פרק לא, א

וילך משה,

אין מוקדם ומאוחר בתורה..

פי' דהל"ל אקרא זה בתחלת הפרשה שכן דרך המקרא בשאר מקומות לכתוב כן בראש
העניין.

פרק לא, ב

לא אוכל עוד לצאת ולבא וכו', וה' אמר אלי וכו'

אנכי היום היום מלאו ימי וכו'.

קשה למה סרס המקרא שפי' לא אוכל עוד זה אמר אלי קודם שיפרש אנכי היום הקודם לו בפסוק, ויש לומר שעשה כן כדי לחזק טעמו שפירש גבי לא אוכל עוד איני רשאי ולא מחמת תשות כח והכי קאמר לא אוכל מפני שאיני רשאי **שה' אמר אלי לא תעבור וכו'.** והראיה שזה פירושו של לא אוכל עוד שהרי כתיב קודם לכן אנכי היום דמשמע היום מלאו ימי ושנותי ואי מחמת תשות כח אין דרך אדם להיות מוכיח לרבים ומרבה בדברים ביום מיתתו, אלא על כרחך צריך אתה לומר שלא תשש כחו כלל ולכך פי' אנכי היום קודם שיפרש הדבר אחר על לא אוכל לצאת ולבא משום שלא היה צריך לפרש אנכי היום אלא לחזק פי' הראשון שלא אוכל לצאת ולבא ר"ל במילי דעלמא. וקשה מאי דבר אחר ויש לומר דלפי פי' ראשון הל"ל שה' או כי ה' אמר אלי וכו' דהיינו נתינת טעם ללא אוכל לצאת ולבא, עכשיו שכתב זה' משמע שהוא מדבר בפני עצמו. והנה לא אוכל עוד לצאת ולבא דבר אחר כלומר בדברי תורה זה' אמר אלי לא תעבור הוא דבר אחר כלומר ועוד כי ה' אמר אלי לא תעבור את הירדן.

פרק לא, כט

כי ידעתי אחרי מותי השחת,

והלא כל ימי יהושע וכולי עד כל זמן שיהושע חי וכו'.

קשה דהא כתיב: **ויעבדו את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע** והזקנים אינם נכללין בפסוק זה ויש לומר דזקנים אלו הם תלמידיו של משה וחבריו של יהושע ולא תלמידיו והיינו דכתיב **אשר האריכו ימים** ולא כתיב אשר קמו אחרי יהושע ושפיר קרינא בהו אחרי מותי שכל זמן שהן קיימין כאילו משה היה חי.

כן תחייני מיומים

בפי' האזינו השמים

כשעלה לריח ניחוח אשה

לעזרני בוילך משה

פרשת האזינו

פרק לב

פרק לב, א

האזינו השמים,

שאני מתרה בהם וכן ותשמע הארץ..

פי' דסבירא ליה שה"א על הארץ לשון קריאה כמו: **הדור אתם ראו דבר ה'**, **הקהל חוקה אחת**, שהם לשון קריאה. ולמה העיד וכו' עד ועוד שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם וכו' קשה למה הוצרך רש"י לתת בכאן שני טעמים. ויש לומר דלפי הטעם הראשון היה יכול ג"כ להעיד בהן חיות ועופות ודגים שהרי אף אם הפרטים אובדים הכללים קיימין, לכך נתן טעם אחר שאם יזכו וכו'. עוד יש לומר שלכך נתן טעם שני משום דכתיב: **שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה**, דנראה שאינן קיימין לעולם. ואי לא כתב אלא הטעם השני הוה קשה לי הא דכתיב בתחלת העונש: **וחרה אף ה' ועצר את השמים**, דמשמע שאין השמים נעצרין מאליהן לכך הוצרכו שניהם.

פרק לב, ג

כי שם ה' אקרא,

כששם ה' אקרא וכו' מכאן שעונין ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אחר ברכה שבמקדש.

קשה מנא לו מכאן דבר זה ושבמקדש הכתוב מדבר. ויש לומר משום דכתיב שם ה' ולא כתיב כי לה' אקרא אלא שם ה' דמשמע שמו המיוחד והיינו שם בן ארבע אותיות שאינו נקרא ככתבו אלא במקדש בלבד וממה שאמר גודל אנו למדין שעונין ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד דהיינו גדולה ומעלה יותר מן הברכה שאמר המברך דאילו אמן לאו גודל הוא ולא מעלה מוספת על דברי הברכה אלא קיום ואיסור כד"א **יאמן נא דבריך** אבל ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד גודל הוא שאו' שם כבוד מלכותו לעולם ועד דלא הוזכר כן בנוסח הברכה.

פרק לב, ו

עם נבל,

ששכחו את העשוי ולא חכם להבין העתידות.

פי' דלישנא דנבל משמע לשעבר כדמוכח במעשה נבל הכרמלי שלא זכר החסד שעשה דוד עם נעריו וכתיב ביה: **ונבלה עמו** ולשון חכם משמע לסבא כדאמרין איזהו חכם הרואה את הנולד.

פרק לב, ז

בינו שנות דור ודור,

דור אנוש ודור המבול וכו' דבר אחר בינו שנות דור ודור להבא.

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר דלשון בינו משמע יותר להבא כד"א: **בין תבין את אשר לפניך**, וכן: **ואבינה מה יאמר לי**, וכן **אבינה לאחריכם**, לכך פי' דבר אחר בינו שנות כלו' להבא דלישנא הכי משמע.

פרק לב, י

יסובבנהו,

סבבן בעננים סבבן בדגלים סבבן בתחתית ההר כפהו עליהם כגיגית.

פי' מדלא כתיב יסובהו אלא יסבבנהו בשני בתי"ן משמע סביבות הרבה, לכך כתב רש"י את כולן.

פרק לב, כ

לא אמון במ,

אין גדולי נכרין בהם דבר אחר לשון אמונה וכו'.

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר דלפי פירוש ראשון הל"ל לא אמוני במ ולא הל"ל אמון סתם ולא פי' אמון של מי, לכך פי' דבר אחר לשון אמונה דהשתא אתי שפיר.

פרק לב, כג

אספה עלימו רעות,

אחביר רעה על רעה וכו' דבר אחר לשון פן תספה.

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר שלפי פי' ראשון קשה מעט משום דכתיב: **ואם תלכו עמי קרי ויספתי ליסרה**, וכולי דמשמע שאינו מביא פורענות שני עד שיגמור הראשון לכך פי' דבר אחר עוד יש לומר דלפי פירוש ראשון הל"ל בהדיא אספה רעה על רעה ולא הל"ל אספה עלימו לכך פי' דבר אחר.

פרק לב, כה

ומחדרים אימה,

חדרי לבו נוקפין וכו' דבר אחר בבית תהא אימת דבר וכו' דבר אחר על מה שעשו בחוצות וכו' על מה שעשו בחדרי חדרים.

קשה מאי דבר אחר דבר אחר תרי זמני. ויש לומר דלפי פי' ראשון אין ומחדרים דוגמת מחוץ לכך פי' דבר אחר בבית אימת דבר ולפי אלה ב' פירושי' הל"ל בחוץ תשכל חרב ובחדרים אימה, לכך פי' דבר אחר על מה שעשו בחוצות ומה שעשו בחדרי חדרים וכו'.

פרק לב, מז

כי לא דבר רק הוא,

ולא לחנם אתם יגעים וכו' דבר אחר אין לך דבר שאין בו מתן שכר וכו'.

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר שלפי פי' ראשון אייתי ליה מלת מכם אמנם לפי פי' השני אצטריכא למדרש ואם רק הוא מכם הוא כמו שדרשו בגמרא ולפי פירוש ראשון הל"ל לכם.

בעזרת הצור חכמים יבינו,
משפט פ' האזינו,
ובחסדך אדון המלוכה,
אחתום וזאת הברכה.

פרשת וזאת הברכה

פרק לג

פרק לג, א

וזאת הברכה,

לפני מותו סמוך למיתתו וכו'

פי' דבא לאפוקי ממה שאמר במדרש שבא מלאך המות ליטול נשמתו ועכב משה על ידו ועמד וברכן לפניו לכך כתב לפני מותו סמוך למיתתו, דאי כפי' המדרש הל"ל לפני ממיתו ומייתור הכתוב דלפני מותו דריש סמוך למיתתו דפשיטא דלפני שימות ברך אותם. ועוד דלעיל מיניה כתוב **עלה ומות בהר** והפסיק בזאת הברכה בין הפרשה שלמעלה ובין **ויעל משה וימת שם** הכתוב אח"כ משמע שזה סדר המעשה.

פרק לג, ב

אש דת,

שהיתה כתובה לפניו וכו' דבר אחר כתרגום שנתנה מתוך האש.

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר לפי פי' ראשון הל"ל דת אש דהיינו דת הכתוב באש ועכשיו שכתב אש דת משמע שהם ב' דברים והכי פירושן מימינו אש כלומר מצד ימינו היה האש והדת למו.

פרק לג, ג

אף חבב עמים,

גם חבה יתירה חבב את השבטים וכו' עד דבר אחר שאף בשעת חבתן של אומות העולם שהראית להם פנים שוחקות וכו'.

קשה מאי דבר אחר,, ויש לומר דלפי פי' ראשון לא נתישבה מלת אף שהוא כמו אעפ"י לכך פי' דבר אחר והכי פירושן אעפ"י שחבב העמים כל קדושיו בידך כדמפרש ואזיל והא דלא פי' הפירוש השני עד שהשלים כל הפסוק משום שהסמיכות נמשך יפה מראש המקרא עד סופו כמו שיובן מדבריו כשתדקדק בהם.

פרק לג, ז

וזאת ליהודה,

סמך יהודה לראובן וכו'

פי' דקשה לו הסמיכות הזו משום דלוי גדול ממנו והיה לו לברכו אחר ראובן. וקשה מאי דבר אחר דקאמר בכאן רמז ברכה לשמעון וכו'. ויש לומר משום דכתיב וזאת ליהודה דמשמע וזאת הכתוב לעיל דהדר כתב שאמר **שמע ה' קול יהודה** דבשלמא בשבטים אחרים שהוכפלו שמותיהם לא כתב הלשון הזה אלא **ולדן דן גור, ולגד אמר גד** ודומיהן אבל זה לשון חדש שלא מצינו דוגמתו בפרשה זו ומכל מקום קשה איך נרמזה ברכת שמעון מתוך הלשון זה, וכן קשה למה לא כתב הדבר אחר בתחילת הפסוק ולמה המתין לפרשו עד לבסוף. וצ"ע.

פרק לג, יא

מחץ מתנים קמיו,

מחץ קמיו מכח מתנים.

פי' דלשון מתנים הוא מוכרח ואינו סמוך למלת קמיו כמו מתני לכך פי' כן. ופי' אח"כ דבר אחר ראה שעתידין חשמונאי ובניו וכו' משום שלא נתיישב עדיין ברך ה' חילו דמשמע חיל היוצא למלחמה מבני לוי.

פרק לג, יב

לבנימן,

לפי שברכת לוי וכו' עד סמכן זה לזה וסמך יוסף אחריו וכו'.

פי' שמן הדין היה לו לברך בנימין אחרון אחרון שהרי הוא הקטון שבכולם לכך הוקשה לו הסמיכות הזו ולפי שיוסף גדול מבנימין ראוי היה להקדימו אלא לפי שבית עולמים חביב משילה וכו'.

ובין כתפיו שכן,

בגובה ארצו וכו' עד נחתי ביה פורתא וכו'.

פי' נחתי ננמיך ונשפיל אותו מעט מלשון תתאה גבר.

פרק לג, טו

ומראש הררי קדם וכו',

שהרריה מקדימין לבכר בישול פירותיהן דבר אחר מגיד שקדמה ברייתן לשאר

הרים.

קשה מאי דבר אחר, ויש לומר דלפי פי' ראשון הל"ל הרים מקדימין, לכך פי' דבר אחר שקדמה ברייתן לשאר הרים דהשתא אתי שפיר לשון הררי קדם שנבראו מקדם.

לשוני ופי נערכה,

בפי' וזאת הברכה,

אודה לאל בורא שמשי,

אשר עזרני בספר חמישי,

ויתן לעבדו עזרה,

בפי' חמשה חומשי תורה,

כן להבא יאיר עיני אורה,

לעסוק ולהגות בכל התורה.